

SZANYI-F. ELEONÓRA – FALUDI JULIANNA –
ILLYÉS GERGELY

ELVÁGYÓDÁS, ELVÁNDORLÁS –
MIGRÁCIÓS FOLYAMATOK KÁRPÁTALJÁN

A tanulmány a Kárpátalján élő magyar és ukrán lakosság területi mobilitásának mintáival foglalkozik, kitérve az országon belüli és a határokon átívelő folyamatokra. Az elmúlt években Ukrainát jellemző migrációs trendek rövid bemutatását követően összehasonlító, leíró jelleggel ábrázoljuk Kárpátalja magyar és az ukrán etnikumú lakossága mobilitásának sajátosságait, demográfiai és szociokulturális változók mentén. Megállapításaink alapjául a TANDEM kutatás szolgált, aminek kétnyelvű adatfelvétele 2016-ban zajlott.

Kontextuális korlátok

A kárpátaljai ukrán és magyar ajkú közösség migrációs mintázatának vizsgálata mind a küldő ország, azaz Ukrajna, mind a befogadó országok, köztük Magyarország szempontjából is fontos relevanciával bír. Ukrajna trendjeinek vizsgálata a migrációval foglalkozó kutatásokat jellemző módszertani kihívásokon túl, további nehézségeket is hordoz magában. Az elvándorlás mértékét és szerkezetét a nemzeti statisztikai hivatalok többsége tükörstatisztikák alapján becsli, vagyis a bevándorlókat befogadó országok visszajelzéseit alapul véve állapítják meg a távozók számát, az állandó népességhez viszonyított arányukat. Ukrajna esetében nehézséget okoz ugyanakkor, hogy az ország népességére vonatkozó statisztikák meglehetősen idejét múltak, hiszen legutóbb 2001-ben került sor népszámlálásra. A migrációval kapcsolatos aspirációk mérésére alkalmas eszköz lehet a survey statisztika, de minden esetben aggályos azoknak a válaszoknak a hitelessége, amelyek illegális vagy félig legális tevékenységekre vonatkoznak. A fentiekkel magyarázható, hogy az ukrainai migrációval foglalkozó elemzések közelítései durvák, kevésbé megbízhatók, inkább a migráció szerkezetére, mint annak pontos mértékére fókuszálnak.

A jelen elemzés bevezetője sem aspirál többre, mint ráirányítani a figyelmet azokra a szerkezeti pontokra, amelyek feltehetően relevánsak Kárpátalja régiójában is. A másod-elemzések következtetéseinek összegyűjtése mellett figyelmet fordítunk azokra a kvalitatív munkákra, amelyek nem segítenek ugyan a folyamatok számszerűsítésében, de

ravilágítanak olyan mélyebb összefüggésekre, amelyeket a jelen kutatás kialakításakor is figyelembe vettünk.

Az eredmények értelmezésekor nem feledkezhetünk meg arról, hogy az elemzett régió számos olyan sajátossággal bír, amelyek eleve magukban hordozzák az ország egészétől való jelentős eltérés potenciálját. Ilyen jellemzők közé sorolható a határmentiség, több nemzet együttlélése, illetve azok az adminisztratív változások, amelyek a népesség egy része számára megkönnyítette a határátkelést az elmúlt években.

Ukrajna migrációs trendjei

Ukrajna elhelyezkedése mentén a poszt-szovjet térség, úgynevezett Nyugat-határmenti országainak csoportjába tartozik. Ezen belül a Kárpátaljai régió (oblaszty) képezi a szűkebb értelemben vett nyugati határtérséget¹², mely a kelet-nyugat irányú (il)legális migráció számára évtizedek óta szolgál tranzit régióként. Ukrajna nemzetközi migrációját az elmúlt két és fél évtizedben elvándorlás jellemzi, mindamelllett, hogy a kétezres években megugrott a külföldi munkavállalók száma, ami időszakosan a pozitív tartományba mozdította az egyenleget.³ A migrációs áramlásban tranzit, illetve befogadó szerepe mellett, 2016-ban Ukrajna a világ legtöbb bevándorlót kibocsátó országai között a 23. helyet foglalta el.⁴

A kilencvenes évek leginkább etnikai és gazdasági (kiskereskedelem, feketegazdaság), munkavállalási célú migrációs képet mutattak. A kilencvenes évek végi Oroszországból átgyűrűző válság, valamint a belső gazdasági, politikai válság hatására Ukrajna és Moldova a legális és illegális munkavállalók kibocsátójává vált. Az ukrán munkavállalási migráció legfontosabb célpontjai Oroszország,⁵ illetve az EU tagállamai voltak az elmúlt két és fél évtizedben. A GFK Ukraine által 2015-ben végzett, felnőtt népességre vonatkozó felmérése szerint a válaszadók 41%-a dolgozott külföldön informális keretek között, ami az illegális munkavállalás jelentős szerepére utal a hivatalos munkavállalási statisztikák mellett.

1 Faludi Julianna: Poszt-szovjet térség migrációs mintái, In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.), *Migrációs tendenciák napjainkban*. Publikon Kiadó: Pécs, 2014. 309–328.

2 Faludi Julianna: Dependency Structures and Post-Soviet Migration Patterns. In: Molodikova, I. – Szigetvári T. (eds.): *East-European Studies No. 7*. Hungarian Academy of Sciences, Institute of World Economics, 2016. 94–115.

3 Malynovska, Olena: Migration Trends in Ukraine in the Context of Civilizational Choice. In: Molodikova I. – Szigetvári T. (eds.): *East-European Studies No. 7*. Hungarian Academy of Sciences, Institute of World Economics, 2016. 53–75.

4 OECD: *International Migration Outlook*, OECD Publishing: Paris, 2016.

5 IOM: *Migration in Ukraine, Facts and Figures*, International Organization for Migration, Mission in Ukraine, 2015. Letöltés helye: iom.org.ua, letöltés ideje: 2016. 10. 01.

A 2010-es évek eredményei – bár Oroszország továbbra is fontos desztináció maradt a külföldön munkát vállalók számára – a nyugati irányú munkavállalási migráció felé való eltolódást mutatják (különösen a kelet-ukrán konfliktust megelőzően). Mindemellett a külföldiek számának csupán 5%-át teszik ki ukrán állampolgárok az EU országaiban,⁶ amelyek között Lengyelország, Olaszország, Csehország és Németország a legjelentősebbek. 2015-ben Oroszország és Lengyelország voltak a legfontosabb célországok a külföldön munkát vállaló ukrán állampolgárok számára.⁷

Lengyelország kiemelkedő célország szerepe a nyelvi, kulturális és földrajzi közelséggel, valamint a munkaerőpiaci és migrációs dinamikákkal is magyarázható. Különösen 2014 óta növekedett a Lengyelországba irányuló migráció, megközelítőleg 1,3 millió ukrán állampolgár kapott időszakos, és 116 000 hosszútávú munkavállalási engedélyt 2016-ban. Jelentős továbbá a felsőoktatásban tanulók elvándorlása, ez esetben is Lengyelország a legfontosabb célország (CEDOS⁸ felmérése), ami 2014-től tovább növekedett. A bevándorlás megkönnyítésére Lengyelország további kedvezményeket vezetett be, így egykapus eljárással lehetséges a munkavállalási, illetve az ideiglenes tartózkodási engedélyt kiváltani: a nemzetközi hallgatók hosszabb tartózkodási engedélyt kapnak, illetve a lengyel egyetemeken végzettek munkakeresés céljából egyéves ideiglenes tartózkodásiért folyamodhatnak. Egyebek mellett, az állampolgárság megszerzéséhez szükséges lengyel nyelvtudás elvárt szintjét is csökkentették. Munkavállalási engedélyt 2015-ben 65 800 EU-n kívüli állampolgár kapott, ebből 77% ukrán, 3% belorusz, és 2% moldáv állampolgár. Jellemzően az építőiparban és a mezőgazdaságban végeznek munkát. Lengyelországban az orosz állampolgárok beadványai előzik meg az ukránokét, illetve a menekült státuszért folyamodók legtöbbször orosz, ukrán és tadzsik állampolgárok voltak (az összes kérelmező 90%-a).⁹

A 2014-es kijevi események, majd az azt követő háború átrendezte az ország migrációs térképét: megnövekedett a kényszer migráció, mely elsősorban a belső mobilitás, áttelepülések volumenét növelte, illetve Oroszország, Belarusz, és kisebb mértékben az Európai Unió országai felé irányult. Európán belül Csehországban, Portugáliában, Észtországban és Lettországban folyamodtak legmagasabb számban ukrán állampolgárok menedékjogért, minden esetben jelentős növekedést mutatva 2014-hez képest.

6 OECD, 2016, i.m.

7 IOM, Mission in Ukraine: *Migration in Ukraine: Facts and Figures*, 2016. Letöltés helye: iom.org.ua; letöltés ideje: 2017. 06. 01.

8 Solodko, Andriy – Fitisova, Anastasia: Ukrainians Seek Asylum in the EU. Real Refugees or Economic Migrants? *Cedos*, 2017. április 1. Letöltés helye: <https://cedos.org.ua>; letöltés ideje: 2017. 06. 01.

9 OECD, 2016. i.m.

Az Euromaidan előtti migrációs aspirációk okaként a felmérések elsősorban a szegénység-politikával való elégedetlenséget, a munkanélküliséget, a politikai klímát és az egészségügyi ellátást jelölték meg.¹⁰ A világgazdasági válság, majd az egyre mélyülő fegyveres konfliktus a gazdasági növekedés drasztikus csökkenését hozta, valamint a munkanélküliség növekedését, melynek egyik következményeként a 25 év alatti fiatalok több mint ötöde (21,5%) munkanélkülivé vált.¹¹ Számottevő a fiatal férfiak körében a külföldön való tanulmányok megkezdése, elhúzódása, illetve a sorozó-kampányok idejére időzített rövid látogatások a határon túlra. Ez utóbbira mutat rá Molodikova és Yudina¹² kvalitatív kutatása. A külföldi tanulmányokkal kapcsolatban a megkérdezettek ugyanitt elmondták, hogy a nyelv közelsége miatt egy-két hónap alatt használható lengyel nyelvtudással kapcsolódnak be a lengyel felsőoktatásba.¹³

Az elmúlt években nem készült olyan nagymintás, felnőtt népességet vizsgáló adatfelvétel, amely jó viszonyítási alapként szolgálhat a térség migrációs trendjeire vonatkozóan. Az elvándorlási szándék mérése módszertanilag eleve rendkívül összetett. Ennek nehézségeiről számol be többek között Gödri és Feleky¹⁴ longitudinális vizsgálatuk során, illetve a gazdasági tényezők és az etnicitás együttes hatását vizsgálta a témában Sík és Örkény.¹⁵ A tíz éve készült Kárpát Panel¹⁶ mérése szerint a kárpátaljai csakúgy, mint a vajdasági, felvidéki, vagy erdélyi minta válaszadói az ország lehetséges elhagyásánál a gazdasági okokat említették elsősorban, a kisebbségi léthez kapcsolódó motivációt 6% alatt jelölték. A kvantitatív adatok alapján tehát a regionális elhelyezkedés ellenére a motivációk szerkezete megegyezik az ország más részeit jellemző mintákkal. Ez összefüggésben lehet ugyanakkor a migráció kutatómódszertani problémáival is, azaz a gazdasági narratíva előtérbe kerülhet a direkt megkérdezés során. A kvalitatív kutatás interjúiban azonban vonakodva, de beszélnek a háború előli menekülésről mint motivációról,¹⁷ ami ráirányítja a figyelmet a kvantitatív kutatások komoly korlátjaira. A valós motiváció életutakon át vizsgálva derül ki, a statisztikákban sokszor munkavállalásként,

10 GfK 2015. Doslidzhennia z pitan migratsii ta torgivli liudmi: Ukraina, 2015 (GfK Ukraine kutatása az IOM Ukraine megbízásából. 2087 fővel Ukrajna területén.) Letöltés helye: iom.org.ua; letöltés ideje: 2016. 10. 01.

11 Malynovska, 2016. Migration Trends in Ukraine in the Context of Civilizational Choice, i.m. 5.

12 Molodikova, I. N. – Yudina, T. N.: Migration Strategies of Ukrainian Migrants: EU or Russia, *Contemporary Problems of Social Work*, 2016. 2/3 (7), 62–71.

13 Uo. 65–67.

14 Gödri Irén – Feleky Gábor Attila: Migrációs tervek megvalósulása egy követéses vizsgálat tükrében. Az előzetes migrációs szándék, a várakozások és a külső elvárások szerepe, *Demográfia*, 2013. 56. (4), 281–332.

15 Sík Endre – Örkény Antal: *A migrációs potenciál kialakulásának mechanizmusa*. In: U.ő. (szerk.): *Menni vagy maradni? Kedvezménytörvény és migrációs várakozások*. MTA Kisebbségkutató Intézet, Nemzetközi Migrációs és Menekültügyi Kutatóközpont: Budapest, 2013. 188–200.

16 Papp Z. A. – Veres V. (szerk.): *Kárpát Panel 2007. Gyorsjelentés, A Kárpát-medencei magyarok helyzete és perspektívái*. MTA Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2007.

17 Molodikova – Yudina, 2016. Migration Strategies of Ukrainian Migrants, i.m.

tanulmányokként, vagy turizmusként jelenik meg. Cvajner¹⁸ ukrán és moldáv bevándorló nőkkel, illetve az illegális migrációról készített kvalitatív kutatásai rámutattak, hogy sokszor a turisztikai vízummal érkezők, annak lejárta után az illegálisba szorulnak, amennyiben a munkaadó nem aktív a foglalkoztatás legális kereteinek megteremtésében. Melegh, Kovács és Gödri¹⁹ Magyarországon ukrán és kínai nőkkel készített életút-interjúi is a motivációk, illetve a migrációs tapasztalat sokszínűségét mutatja be.

Magyarország vonatkozásában az eddigi kutatások eredményei alapján elmondható, hogy ide elsősorban magyar ajkú bevándorlók érkeznek Ukrajnából.²⁰ A 2002-ben mért kutatás alapján, a szomszédos országokból Magyarországra érkezők 90%-a, az Ukrajnából érkezők 86%-a volt magyar anyanyelvű. A szomszédos országokból érkező bevándorlás a különbségek mellett jelentős hasonlóságot mutatott a rendszerváltás után Magyarország, Románia és Szlovákia esetében.²¹ Fontos tényező továbbá, hogy Magyarországon 2010 óta lehetséges a kettős állampolgárság felvétele, könnyített honosítási eljárás keretében. Az állampolgárságot szerző bevándorlók több mint 90%-a magyar származására hivatkozva szerzett állampolgárságot.²² A szomszédos országokból a bevándorlók elsősorban munkavállalási céllal érkeznek Magyarországra, ezt követi – az elmúlt években enyhén jelentősebb – tanulási cél, majd a családdegyesítés.²³

A magyar etnikumú bevándorlók aktivitási, foglalkoztatási rátája magasabb a magyar lakosságénál a KSH adatfelvétele szerint,²⁴ illetve általánosságban is elmondható, hogy a bevándorlók foglalkoztatási rátája magasabb a magyar lakosságénál.²⁵ A kárpátaljai magyar és ukrán etnikumúak körében a fizikai munkát végzők és az alkalmazottként foglalkoztatottak vannak többen a vizsgált bevándorló csoportokhoz mérve (kínai, vietnámi, török és arab).²⁶

18 Cvajner Martina: The Presentation of Self in Emigration. Easter European Women in Italy, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 2012. 642(1), 186–199.

19 Melegh Attila – Kovács Éva – Gödri Irén: „Azt hittem, célt tévesztettem”. A bevándorló nők élettörténeti perspektívái, integrációja és a bevándorlókkal kapcsolatos attitűdök nyolc európai országban. *Kutatási Jelentés 88*. KSH Népszerűtudományi Intézet, 2010.

20 Gödri Irén: Bevándorlás és etnicitás: összefüggések nyomában. In: Hárs – Tóth J. (szerk.): *Változó migráció – változó környezet*, MTA Nemzeti-etnikai Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2010, 87–127.

21 Gödri Irén – Tóth Erzsébet Fanni: Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási hullámai a rendszerváltozások után. Eltérések és hasonlóságok. *Demográfia*, 2010. 53. (2-3), 157–204.

22 Kovács András: Migrációs helyzetkép Magyarországon. In: Tarrósy István – Glied Viktor – Vörös Zoltán (szerk.), *Migrációs tendenciák napjainkban*. Publikon Kiadó: Pécs, 2014. 329–345, itt: 340.

23 Uo. 338.

24 Gödri Irén – Tóth Pál Péter: Bevándorlás és beilleszkedés. A szomszédos országokból Magyarországra irányuló bevándorlás az ezredfordulón. *Kutatási Jelentések 80*. KSH Népszerűtudományi Kutatóintézet, Budapest, 2005.

25 Hárs Ágnes: Harmadik országbeli migránsok munkaerő-piaci helyzete. In: Kovács András (szerk.): *Bevándorlás és integráció: Magyarországi adatok, európai indikátorok*. MTA TK Kisebbségkutató Intézetet, 2013. 42–69.

26 Örkény Antal – Székelyi Mária: Hat migráns csoport összehasonlító elemzése. In: Ugyanók (szerk.): *Az idegen Magyarország. Bevándorlók honosítási és integrációs stratégiái*, MTA Etikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Budapest, 2010. 101–126.

A migráció társadalmi jelenség volta, hívja fel a figyelmet Portes és Böröcz²⁷, a migrációs minták és döntések társadalmi beágyazottságára, cirkuláris jellegére utal. Több kutatás kimutatta például a kapcsolathálóok jelentőségét a migrációs döntés meghozatala során, mind rokoni, etnikai, és nyelvközösségi vonatkozásban. Hazai vonatkozásban Gödri²⁸ kutatásai alátámasztják, hogy a munkavállalás mellett az 1980-as évektől elindult migrációs folyamat később egyre inkább a családi, rokoni, kapcsolati tőkére támaszkodott, amit mobilizált kapcsolati tőkeként értelmeznek a migráció előtti tájékozódásnál. A kapcsolati tőke, illetve a hálózatkutatásnál komplexebb, a mikro szintű interakciók közösségi hatását is figyelembe vevő megközelítést mutat a szakirodalomban társadalmi hozadék/hazaküldés, azaz *social remittances* néven leírt jelenség,²⁹ amely a gazdasági eszközön túl az elvándorlók és az otthoniak között létrejövő kulturális, szocializációs cserére, illetve annak cirkuláris voltára is utal. Levitt és Lamba-Nieves³⁰ a migrációt társadalmi aktusként vizsgálva kimutatta, hogy a kulturális és szocializációs mintákat a családtagok, és a közösség tagjai szolgáltatják. Az elvándorlásról szóló kommunikációjuk, és annak a közösség szintjén való cirkulálása növelheti az elvándorlási szándékot. Az ukrán állampolgárok körében végzett migrációs kutatások egyik tanulsága, hogy az ország lakossága tulajdonképpen tapasztalatot szerzett az elmúlt két és fél évtizedben, és bevált minták alapján mozgósítja migrációs döntéseit.³¹

27 Portes, Alejandro – Böröcz József: Contemporary Migration Theoretical Perspectives on Its Determinants and Its Modes of Incorporation. *International Migration Review*, 1989. 23(3). 606–630.

28 Gödri, 2010. Bevándorlás és etnicitás: összefüggések nyomában, i.m. 95.

29 Levitt, Peggy: *The Transnational Villagers*. University of California Press, 2001.

30 Levitt, Peggy – Lamba-Nieves, Deepak: Social Remittances Revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 2011. 37(1). 1–22.

31 Molodikova – Yudina, 2016. Migration Strategies of Ukrainian Migrants, i.m.

A belső, területi mobilitás a TANDEM eredményei alapján

A 2016-ban zajló TANDEM kutatás a fent szemléltetett migrációs folyamatokat egy adott területi egységen belül, Kárpátalján vizsgálta. A kérdések a belső és a határokon átívelő vándorlással egyaránt foglalkoztak. A térséget jellemző általános folyamatok mellett a két nemzetiség³² sajátosságaira fókuszálunk írásunkban. Az elemzés jelen fázisában csupán leíró, összehasonlító adatok bemutatására kerül sor.

A minta egészére érvényes, hogy valamivel kevesebb, mint 20%-át jellemzi a belső mobilitás. A magyarok körében 20%, az ukránok között pedig 17% mondta, hogy az elmúlt 10 évben dolgozott lakóhelyétől távol, de Ukrajna határain belül. A belső mobilitás tekintetében nem a válaszdás nyelve, mint inkább az egyéb demográfiai változók a meghatározók. Ezek közül a nem a legfontosabb: a minta egészéről elmondható, hogy kétszer annyi férfi, mint nő vállalt munkát saját településétől távol. A másik meghatározó tényező ebben a tekintetben a kor, ami alapján a 27–34 év közöttiek negyede tekinthető mobilisnak. A másik aktívabb korcsoport a 45–54 közötti korosztály, aminek 21%-a számolt be hasonló tapasztalatról.

A belső, munkavállalási célú mozgás mértékében nem, de annak mintázatában különbségek tapasztalhatók az ukrán és a magyar csoportban. Míg a magyar válaszdók jelentős része (35%-a) a saját települése közvetlen környezetében, vagyis települése határától számított 15-30 km-en belül vállalt munkát, addig az ukrán válaszdóknak csupán a 11%-áról mondható el ugyanez. Esetükben sokkal nagyobb arányban jelezték a válaszdók (70%), hogy munkájuk miatt 60 km-en túlra mentek. (A magyarok esetében ez az arány csak 42% volt.) Ez utóbbi összefüggés feltehetően csak látszólagos, hiszen a magyar alanyok, ha távolabb keresnek munkát, feltehetően átlépik az országhatárt, vagyis a belső területi mobilitásuk helyett a külső mobilitásuk aránya lesz magasabb.

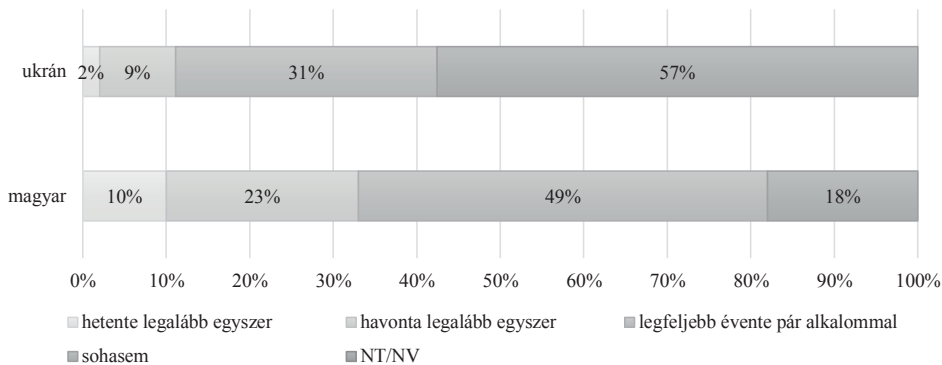
A külső, határokon átívelő mozgás jellemzői

A fenti feltételezés igazoltnak látszik, ha az országhatáron átívelő mozgás mintázatát vizsgáljuk. A magyar válaszdók harmada legalább havi rendszerességgel átlépi az országhatárt, a megkérdezettek fele évente pár alkalommal, vagy ritkábban, végül kevesebb mint 20%-ról mondható el, hogy sosem utazik külföldre. Az ukrán válaszdók túlnyomó

32 Az összehasonlító ábrák alapjául minden esetben az alminták megoszlásai szolgáltak, vagyis a válaszok a kérdőív kitöltésének nyelve alapján kerülnek bemutatásra, és nem a nemzetiségi önbesorolás mentén.

többsége (58%-a) viszont sosem utazik, harmada legfeljebb évente néhány alkalommal, és csupán 11% lépi át a határt legalább havonta egyszer.

A 2007-es Kárpát Panel kutatás³³ azt mutatta ki, hogy Kárpátalján a külföldre irányuló migrációs szándék harmadával alacsonyabb, mint az országon belüli migrációs hajlandóság.

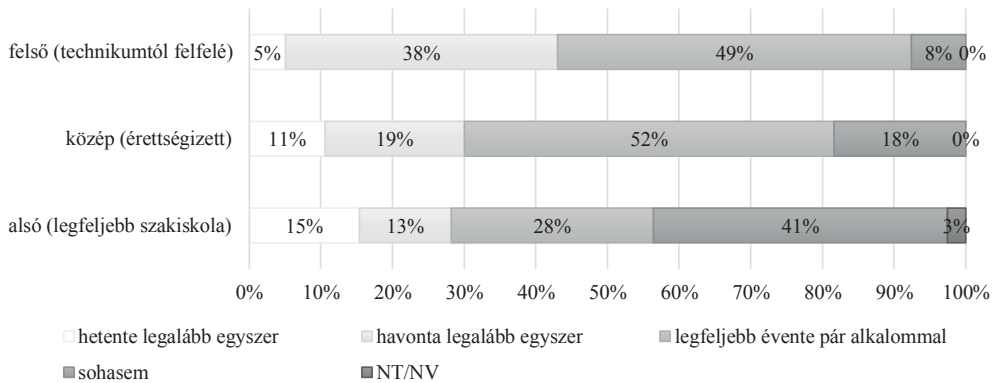

1. ábra: Külföldi utazások gyakorisága a kitöltés nyelve szerint

A magyarok esetében a kor és az iskolai végzettség voltak azok a demográfiai változók, amelyek mentén a legnagyobb különbségeket tapasztaltunk a mobilitás terén. A legfiatalabbak körében (26 év alattiak) a válaszadók több mint fele legalább havonta egyszer átlépi az országhatárt. Körükben mondták legkevesebben, hogy sosem mennek külföldre (13%). Az iskolai végzettség esetében az összefüggés nem egyirányú. A felsőfokú végzettségű válaszadók 38%-a havi szinten utazik, náluk kevésbé jellemző a heti szintű határátlépés (5%, azaz a legalacsonyabb), illetve hogy sosem lépnék át a határt (2%). Ezzel szemben az alacsonyabb végzettséggel rendelkező csoportban (legfeljebb szakiskolai végzettség) 41% volt azok aránya, akik sosem mennek külföldre.

A fentiekkel összhangban feltételezhetően az ál-turizmus, avagy a nem bejelentett munkavállalási irányú migráció (háztáji és házkörűli munkák, szezonális munkák stb.) állhat az alsó- és középfokú végzettségűek heti és havonkénti határátlépésnek hátterében.

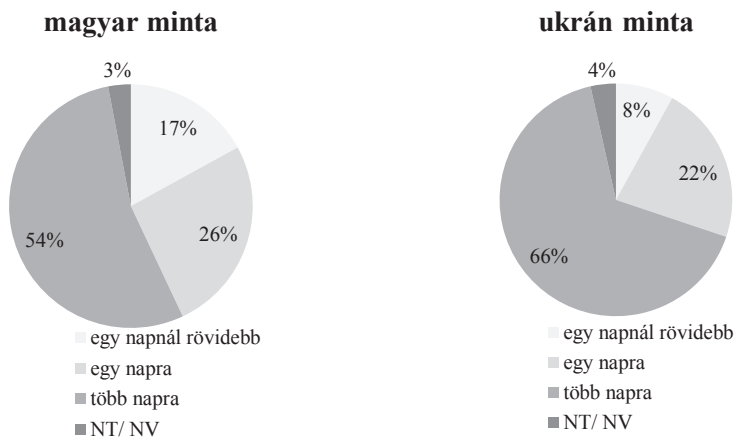
33 Papp Z. – Veres (szerk.), 2007. Kárpát Panel 2007, i.m. 232.

2. ábra: Külföldi utazások gyakorisága a magyar mintában, iskolai végzettség alapján

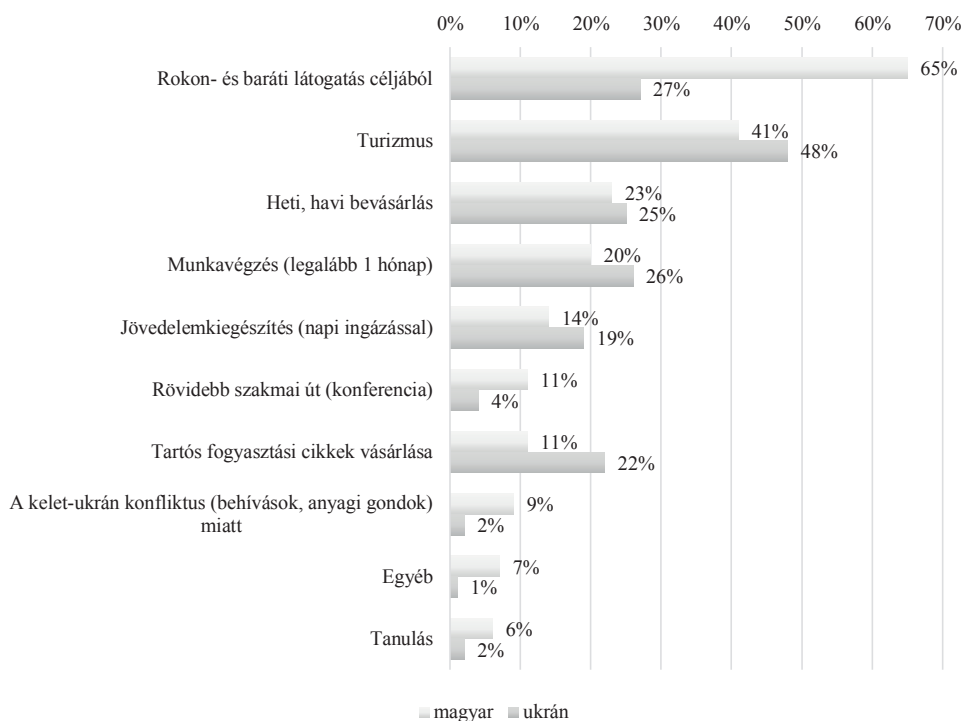
Az ukrán mintában a kor mellett a településtípus volt meghatározó. A községekben élő válaszadók mondták legnagyobb arányban, hogy sose lépik át az országhatárt (66%). Az 55 év feletti ukrán válaszadók között hasonló arányban (70%) voltak azok, akik sosem mennek külföldre.

Mindkét minta esetében elmondható, hogy a rövid távú (egy napos vagy annál rövidebb) határátlépések jóval magasabb arányban jellemzik a határmenti járásokban élőket. A tartózkodás hosszát tekintve a magyar válaszadók jóval magasabb arányban jelezték, hogy egy napnál rövidebb időt töltenek külföldön (17%), szemben az ukránok esetében megfigyelt 8%-kal), míg az ukránok körében a több napos látogatás fordult elő gyakrabban.

3. ábra: A külföldön tartózkodás hossza a kitöltés nyelve szerint

Az úticél szempontjából az aktivitás jellegétől függően eltérő válaszokat kapunk, bár a magyar minta esetében egyértelműen Magyarország dominál. Az országhatár átlépésének legfontosabb motivációja a rokonok meglátogatása – amiről a magyar mintában az utazók 65%-a számolt be, az ukrán mintában 27% volt ez az arány. A magyar anyanyelvűek esetében a rangsorban a turizmus a következő, amit a válaszadók 41%-a jelölt meg, majd jelentős lemaradással a heti/havi bevásárlás és a munkavégzés, ezeket a kategóriákat 20% körüli arányban választották, a többi opció említési aránya 20% alatt maradt.

4. ábra: A külföldi tartózkodás célja a kitöltés nyelve szerint, az utazók körében

A magyar válaszadók 20%-a számolt be arról, hogy munkavállalási céllal legalább egy hónapot külföldön tartózkodott. Ebben a csoportban is igaz, hogy túlnyomó többsége a megkérdezetteknek Magyarországot jelölte meg, viszont a külföldi munkavállalók 35%-a a csehországi munkavállalást említette.

Az ukrán mintában ettől eltérő az országhatár átlépésének motivációja és a célországok listája. Az ukrán megkérdezettek körében a turizmus az elsődleges cél (48%), amit 20%-os eltéréssel a rokonok látogatása, a bevásárlás és a munkavégzés követnek. 19%-ot tesz ki a napi ingázók aránya, de a többi kategória említési aránya csak néhány százalékot ért el.

Az ukrán minta esetében a célországok listája jóval változatosabb, mint a magyar mintában, bár a legtöbb tevékenység esetében Magyarországot magas arányban említették a válaszadók. A turisztikai céllal utazók többsége valamilyen szomszédos országot keres fel, ezek között Magyarországot említették legtöbben, de magas arányban szerepelt Lengyelország és Szlovákia is. A tartós munkavállalási céllal felkeresett országok élén Oroszország áll, amit Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Magyarország követ. A jövedelemkiegészítő ingázás elsődleges célja az ukrán mintában is egyértelműen Magyarország, de Lengyelországot, Szlovákiát és Csehországot is említették a válaszadók. A heti/havi bevásárlás és a rokonlátogatás elsődleges célországa az ukrán minta esetében is Magyarország.

Azok között, akik sosem lépik át az országhatárt más-más ok a domináns a magyar és az ukrán mintában. Míg a magyar válaszadók többsége (41%-a) úgy nyilatkozott, nincs szándékában külföldre menni, addig az ukránok legtöbben a pénzhiányt (35%) nevezték meg okként. Az ukrán mintában ez a válasz leginkább az 55 év feletti, városi lakóhellyel rendelkezőket jellemezte. A pénzhiányra hivatkozók esetében feltehetően a határátkeléshez szükséges minimális anyagi erőforrások sem állnak rendelkezésre.

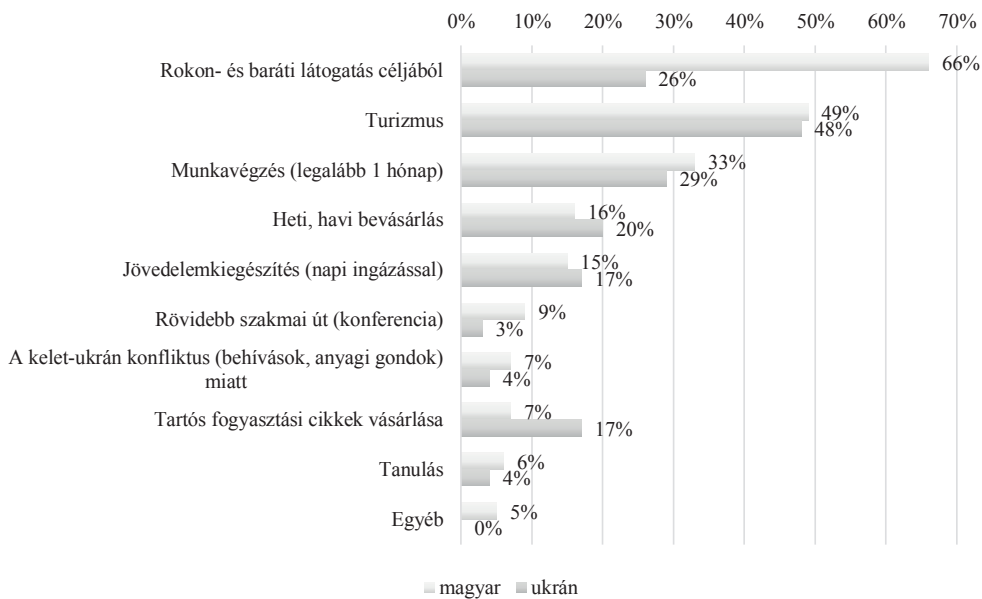
Tervezett utazások

A jövőre irányuló célok vonatkozásában is különbségeket tapasztalunk a válaszadás nyelve alapján. A magyar válaszadók kétharmada mondta, hogy azt tervezi, a következő egy évben rövidebb ideig külföldön tartózkodik majd. Az ukránok körében ez a csoport a minta 40%-át tette ki. Érdekes eredmény, hogy a kilenc évvel ezelőtti Kárpát Panelben³⁴ még csak a magyar válaszadók 15%-a mondta azt, hogy a következő két évben ideiglenesen külföldre megy tanulni vagy dolgozni.

A válaszadók demográfiai jellemzői viszont hasonlóak mindkét almintában. A kor és az iskolai végzettség azok a változók, amelyek mentén a legnagyobb különbségeket tapasztaljuk. A fiatal, iskolázott válaszadók tervezik legnagyobb arányban a külföldi tartózkodást. A magyar minta esetében a különbségek lényegesen nagyobbak, a 26 év alattiak és a felsőfokú végzettségűek körében a válaszadók közel 80%-a jelezte a külföldi tartózkodás szándékát. Az ukrán almintában a legfiatalabb korosztály és/vagy felsőfokú végzettséggel rendelkezők felének vannak hasonló tervei.

A külföldi tartózkodást motiváló tényezők rangsora nagyon hasonlít a már megvalósult határátlépések rangsorához. A nagyságrendekkel magasabb értékek a turizmus területén a magyar mintában azzal magyarázhatók, hogy a kérdésre nyár elején került sor, vagyis a nyári szabadságok időszakában.

34 Papp Z. – Veres (szerk.), 2007. Kárpát Panel 2007, i.m. 232.

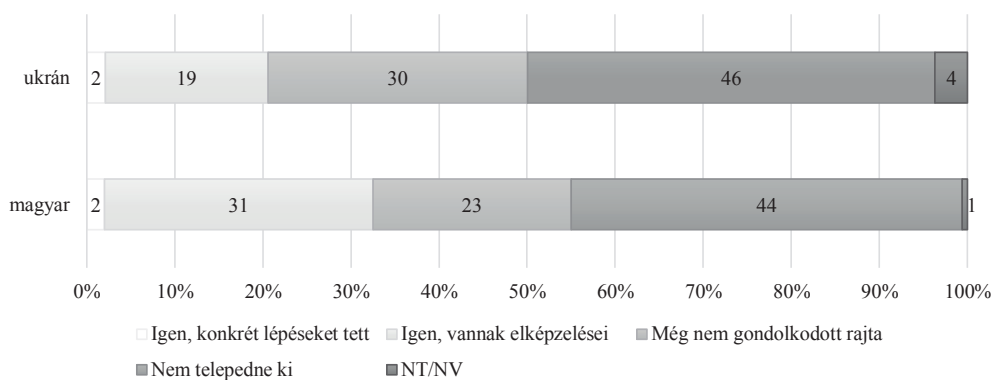
5. ábra: A tervezett külföldi utazások célja a kitöltés nyelve szerint

A kérdés időszeke nem magyarázza ugyanakkor a munkavállalási terveket. A magyar mintában 13%-kal többen mondták, hogy munkavállalás miatt szeretnének külföldön tartózkodni, mint amennyien arról számoltak be, hogy már legalább egy hónapot dolgoztak külföldön.

A célországok tekintetében is a korábbihoz hasonló képet kapunk. A magyar mintában a határátlépés motivációjától függetlenül az elsődleges célország Magyarország, de a munkavállalást tervezők magas arányban említették Csehországot is. Az ukrán minta esetében Magyarország ugyancsak előkelő helyet foglal el, viszont az összes (ukrán) választ figyelembe véve többen szeretnének más szomszédos országokba menni. A jövőre vonatkozó tervek kapcsán különbségek fedezhetők fel a lakóhely elhelyezkedése alapján. A nem határmenti járásokban élő válaszadók magasabb arányban jelezték, hogy munkavégzés céljából rövidebb külföldi tartózkodást terveznek. A napi ingázáshoz kötött jövedelem-kiegészítés ezzel szemben magasabb arányban jellemezte a határmenti járások lakóit, bár ez utóbbi összefüggés csak az ukrán almintában bizonyult szignifikánsnak.

Külföldi letelepedés

A külföldön történő letelepedés szándékát tekintve különbségeket tapasztalunk a válaszadás nyelve alapján. Mindkét mintában 45% körüli azok aránya, akik biztosan nem költöznek külföldre. További 30 (az ukrán mintában) illetve 22%-nyi válaszadó (a magyar mintában) – saját bevallása szerint – még nem gondolkodott rajta. A magyar válaszadók 31, az ukrán válaszadók 18%-a jelezte, hogy vannak elképzelései a kitelepedéssel kapcsolatban. Mindkét csoportban elenyésző viszont azok aránya (2%), akik konkrét lépéseket tettek a költözés irányába. A nem tudom/nem válaszolok kategória aránya az ukrán mintában további 4%-ot tett ki (a magyar mintában 1% volt).

6. ábra: Kitelepedési szándék a kitöltés nyelve szerint

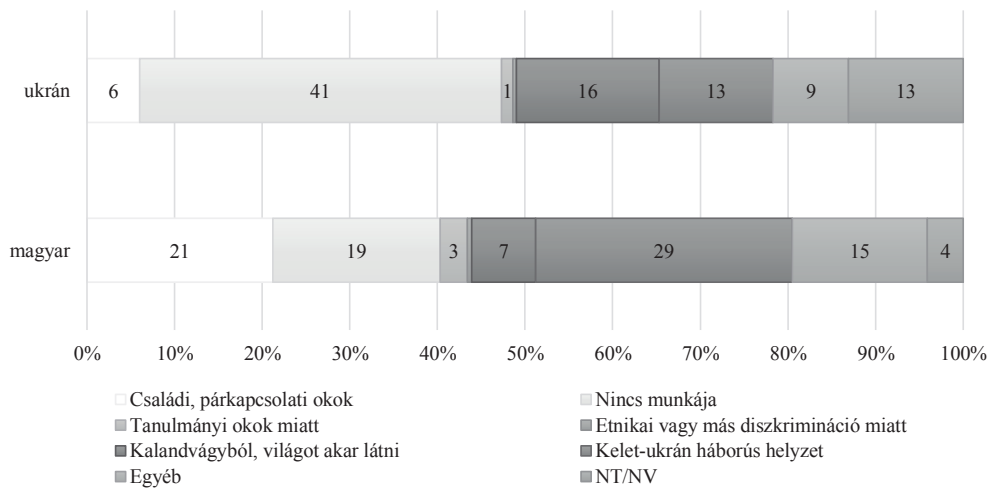
Ahogy a mobilitás korábbi mutatóinál, úgy az elvándorlás esetében is igaz, a legfiatalabb korosztály és a magas iskolai végzettségű válaszadók jelezték legnagyobb arányban, hogy végleg elhagynák az országot. A teljes mintában a 26 év alatti korosztályban 42% volt azok aránya, akiknek vannak elképzelései a kitelepedéssel kapcsolatban. A felsőfokú iskolai végzettséggel rendelkező válaszadók körében ez az arány közel 30% volt. A válaszok a 2015-ben zajló GeneZYs elnevezésű ifjúságkutatás eredményeivel is erősen összecsengenek, ahol a 15–29 év közöttieknek ugyancsak harmada jelezte, hogy fontolgatja a más országban történő letelepedést.³⁵

Összehasonlítva a 2007-es Kárpát Panel vizsgálattal az is kitűnik, hogy az arány stabil, hiszen kilenc éve is a magyarok egyharmadát foglalkoztatta a kitelepedés szándéka, kétharmaduknak nem voltak ilyen szándékaik. Akkor a 34 év alatti korosztály szinte fele (48%)

35 Papp Z. Attila (szerk.): *Változó kisebbség. Kárpát-medencei magyar fiatalok. A GeneZYs 2015 kutatás eredményei.* Mathias Corvinus Collegium – Tihanyi Alapítvány – MTA TK Kisebbségkutató Intézet: Budapest, 2017.

gondolt már a kitelepedésre, a 35–54 év közöttieknek pedig az egyharmada. Legnagyobb arányban (41%) a városiak foglalkoztak a gondolattal, legkevésbé pedig a mezővárosokban élők (14%). Az iskolai végzettség tekintetében a felsőfokú végzettségűek között (44%) volt ez a gondolat a legnépszerűbb, míg az alap- és középfokú végzettségűek körében nem érte el az egyharmadot.

Az elvándorlási szándékot más-más tényezők magyarázzák az ukrán és a magyar mintában. Míg a magyar válaszadók körében a kelet-ukrán konfliktus és a családi/párkapcsolati okok választása volt a leggyakoribb (bár a második helyen versengve a munkalehetőségek hiányával), addig az ukránok körében a munkalehetőség hiánya szerepelt az első helyen, amit jelentős lemaradással követett a kalandvágy és a kelet-ukrán konfliktus. Mindkét almintára igaz, hogy nagyobb arányban rendelkeznek migrációs tervekkel azok a válaszadók, akiknek van külföldön élő rokonuk, családtagjuk.

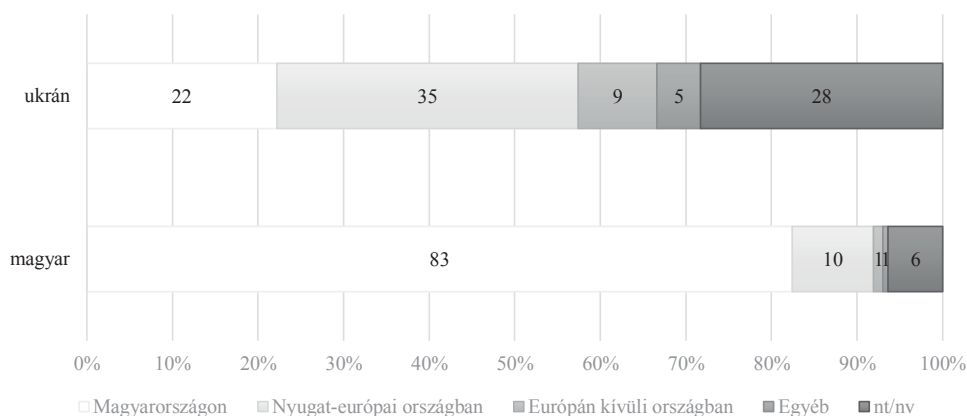
7. ábra: A tervezett kitelepedés okai a kitöltés nyelve alapján

A munkalehetőségek hiányát mint a kivándorlás okát, a fiatalabb korosztályokban (34 év alattiak) jelölték meg magasabb arányban, ebben a korcsoportban a megkérdezetteknek közel 40%-a ezzel magyarázta választását. Az iskolai végzettség mentén a kelet-ukrán konfliktusnak volt hasonlóan fontos szerepe. A legfeljebb szakiskolai végzettséggel rendelkezők 28%-a döntene a kivándorlás mellett a konfliktusra hivatkozva, a legalább felsőfokú szakiskolai végzettséggel rendelkezők között ez az arány 12% volt.

A GeneZYs fiatalokra vonatkozó adataiban egyértelműen az anyagiak domináltak, a válaszadók 75%-a a jobb megélhetés miatt költözött volna. A tíz éve végzett, magyar

népességre vonatkozó Kárpát Panel 2007 kutatásban³⁶ a kitelepedési okok között legnagyobb arányban (46%) a gazdasági tényező, a nagyobb jövedelem jelent meg. A TANDEM adatai szerint 2016-ban 21% a családgyejesítést jelölte meg, míg csupán 1% mondta azt, hogy tanulás céljából telepedne másik országba, és 3%, hogy kisebbségi helyzetéből származó hátrányok miatt.

Tíz éve a Kárpát Panel³⁷ eredményei alapján a kárpátaljai magyar népesség több mint fele (55%) Magyarországot tekintette célországnak, 19%-uk Nyugat-Európát és csupán 6%-uk egy Európán kívüli országot. A TANDEM adatai alapján a tervezett kivándorlás célországa a két nemzetiségi csoportban eltért. A magyar válaszadók 82%-a Magyarországot jelölte meg. Az ukrán válaszadók véleménye jobban megoszlik: 35%-uk valamilyen nyugat-európai országban telepedne le, közöttük Csehországgal az élen. 28% bizonytalan, míg 22%-a az ukrán válaszadóknak Magyarországot választaná.

8. ábra: A tervezett kitelepedés célországa a kitöltés nyelve szerint

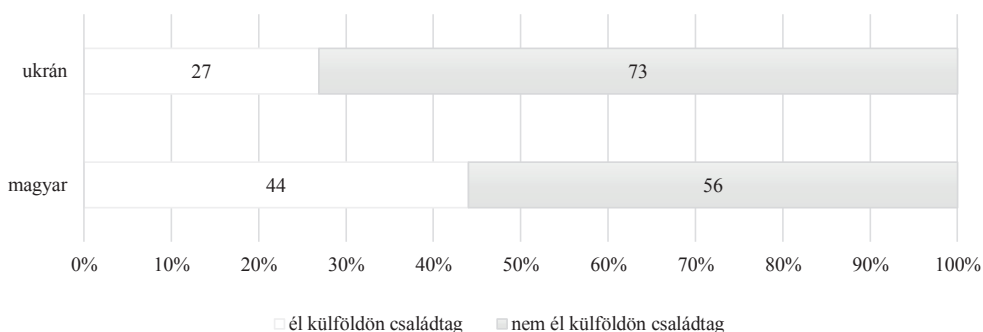
Az ukrán mintában az iskolai végzettség mentén találunk különbségeket a célország tekintetében. A magasan iskolázott válaszadók nagyobb arányban jelölték meg Nyugat-Európát, mint a kitelepedés lehetséges helyszínét. Az alacsony iskolai végzettségűek között volt a legtöbb bizonytalan, 45%-uk ebbe a csoportba tartozott.

36 Papp Z. – Veres (szerk.), 2007. Kárpát Panel 2007, i.m. 232.

37 Uo. 232.

Külföldön élő családtag

A válaszadók közel egyharmada állította, hogy családjából valaki jelenleg is külföldön dolgozik vagy tanul. A magyar és az ukrán minta között szignifikáns különbség mutatkozik ebben a tekintetben. A magyarok több mint 40%-ának él külföldön közeli hozzátartozója, az ukrán alanyok esetében 27% számolt be külföldön lévő rokonról. Összehasonlításként 2007-ben³⁸ még csupán a magyarok 24%-a nyilatkozott külföldön élő családtagról.

9. ábra: Külföldön élő családtaggal való rendelkezés aránya a kitöltés nyelve szerint

A kiköltözés éve alapján elmondható, hogy a válaszadók több mint felének (51%) hozzátartozója 2010 óta hagyta el Kárpátalját. A legnagyobb arányban (16%) a 2015-ös évben költöztek külföldre. Érdekes különbségek mutatkoznak a magyar és az ukrán mintában ebben a tekintetben: míg a magyarok 75%-ának rokona 2010 óta hagyta el Kárpátalját, az ukránok esetében az ez arány csupán 31%. Míg az ukránoknál a 2010-es évben volt a legnagyobb a kiköltözés (a megkérdezettek 8%-a mondta, hogy hozzátartozója akkor hagyta el az országot), a magyaroknál a legutóbbi két esztendő (44%) volt a döntő. Mindez természetesen nem hiteles kép arra vonatkozóan, hogy milyenek voltak a migrációs minták az elmúlt évtizedekben, hiszen mindig azok a benyomások erősebbek, amelyek a kérdéshez közeli időszakban történtek.

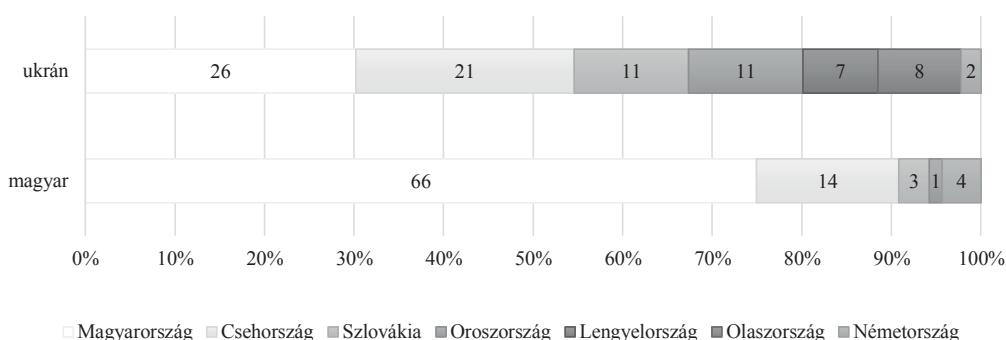
A teljes – vagyis az ukránokat és a magyarokat is magába foglaló – minta eredményei alapján különbségek tapasztalhatók a válaszadók kora és iskolai végzettsége mentén. A legfeljebb szakiskolai végzettséggel rendelkezők közül az átlaghoz képest 8%-kal kevesebben jelezték, hogy van külföldön élő hozzátartozójuk. A kor tekintetében pedig 55 év felett tért el az arány érdemben, a legidősebb korosztálynak több mint 43%-a úgy nyilatkozott, hogy jelenleg is külföldön él valamelyik hozzátartozója.

38 Uo. 232.

A külföldön élő hozzátartozók jellemzőiről külön-külön kérdeztük a válaszadókat, vagyis azt kértük az alanytól, hogy minden személyt jellemezzen, abban az esetben, ha több hozzátartozója is távol van.

A külföldre távozott rokonok ottani aktivitásáról elmondható, hogy túlnyomó többségük (84%) dolgozik és csak elenyésző részük (6%) tanul. A magyar és az ukrán válaszadóknál kisebb különbség azért megfigyelhető: a magyarok közül 10% mondta azt, hogy külföldön élő hozzátartozója tanul, míg az ukránok közül csupán 2%. A magyar mintában nem volt olyan, akinek rokona nem is tanul és nem is dolgozik, az ukrán mintában ellenben volt egy kisebb ilyen csoport (6%).

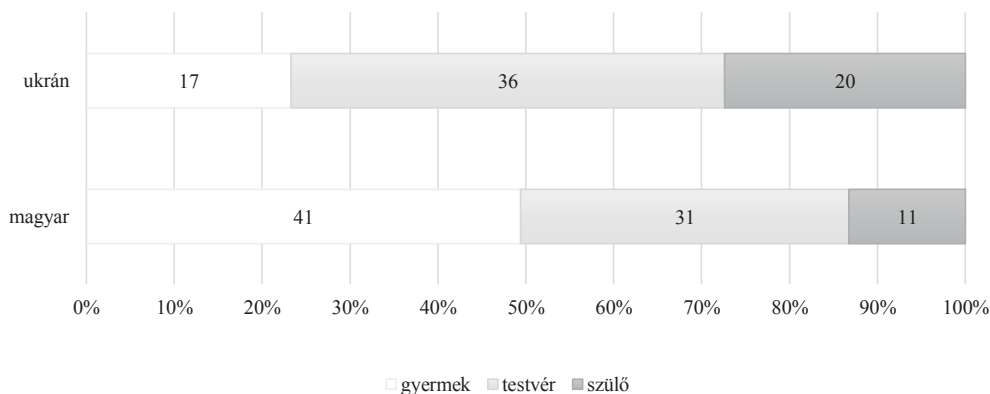
A válaszokból kiderül, hogy a külföldön élő hozzátartozók közel fele (45%) Magyarországon él. Ez természetesen egyenlőtlenül oszlik el a két mintában, a magyarok közül 66%, az ukránok közül 26% mondta ezt. A magyar mintában számottevő hozzátartozó él még Csehországban (14%) és Németországban (4%). Az ukrán válaszadók közül Csehországban (21%), Szlovákiában (11%), Oroszországban (11%), Olaszországban (8%) és Lengyelországban (7%) él a legtöbb rokon.

10. ábra: Külföldön élő családtagok lakóhelye a válaszadás nyelve szerint

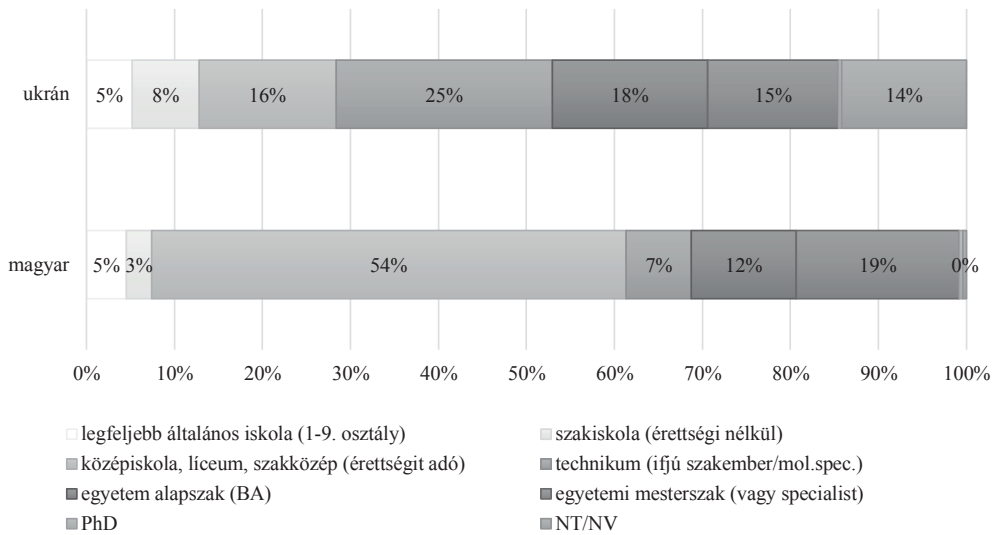
A teljes mintában a válaszadók 34%-nak testvére, közel 28%-nak gyermeke, és közel 16%-nak szülője él egy másik országban. A magyarok körében más az eloszlás: itt a legnagyobb, 41%-os arányban a gyermekek vannak távol, a testvérek aránya 31%, a harmadik és negyedik helyen pedig a szülők (11%) és a házastársak (9%) állnak. Az ukrán mintában a legnagyobb arányban a testvérek vannak külföldön (36%), majd a gyermekek (17%) és a szülők (20%). Itt fontos megemlíteni, hogy a mintában a válaszadók átlagéletkora 40 és 41 év volt, vagyis nem különbözött érdemben a magyar és az ukrán almintában. Ugyancsak igaz mindkét csoport esetében, hogy azon alanyok átlagos életkora, akik külföldön élő rokonról számoltak be, három évvel magasabb volt. Mivel úgy tűnik, hogy a magyarokra

az a jellemző, hogy gyermekük él külföldön, míg az ukránok esetében inkább a testvérek távoztak, ebből arra lehet következtetni, hogy a Kárpátaljáról elköltöző magyarok között magasabb arányban lehetnek fiatalok, mint a Kárpátalját elhagyó ukránok körében. A fenti folyamatok alapján megfogalmazható a hipotézis, miszerint a magyar közösség migrációból fakadó előregedése intenzívebb, mint az ukránoké. A jelen tanulmány a hipotézis tesztelésére nem ad alkalmat, de rámutat egy esetleges szerkezeti különbségre a két csoport migrációs mintázatában.

11. ábra: Külföldön élő családtag esetében a rokonsági kapcsolat jellege, a kitöltés nyelve szerint

A külföldön élő hozzátartozók legmagasabb iskolai végzettsége leggyakrabban középiskola (33%), illetve a felsőfokú szakképző intézménynek megfelelő technikum (17%), egyetemi mesterszak (17%), és egyetemi alapszak (15%). Mindebből következik, hogy a külföldön élő rokonok több mint egyharmada (32%) egyetemi végzettséggel rendelkezik. Szignifikáns különbségeket tapasztalunk ezen a téren a magyar és az ukrán mintában. A magyarok hozzátartozóinak több mint fele (54%) középiskolai végzettséggel rendelkezik, az ukránok között ez az arány csupán 17%. A technikumi végzettségnél azonban fordított arányokkal találkozunk: itt a magyarok hozzátartozóinak aránya csupán 7%, míg az ukránok esetében ez a szám 26%. Az ukrán válaszadók hozzátartozóinak 8%-a szakiskolai végzettséggel rendelkezik, a magyarok esetében ez az arány csak 3%. A külföldön élő, felsőfokú végzettséggel rendelkező hozzátartozók aránya közel azonos a két mintában, 30–32%-ot tesz ki. Az ukrán válaszadók számottevő része (14%) nem tudott vagy nem akart válaszolni erre a kérdésre, a magyaroknál ez a jelenség elhanyagolható arányban (1%) volt jelen.

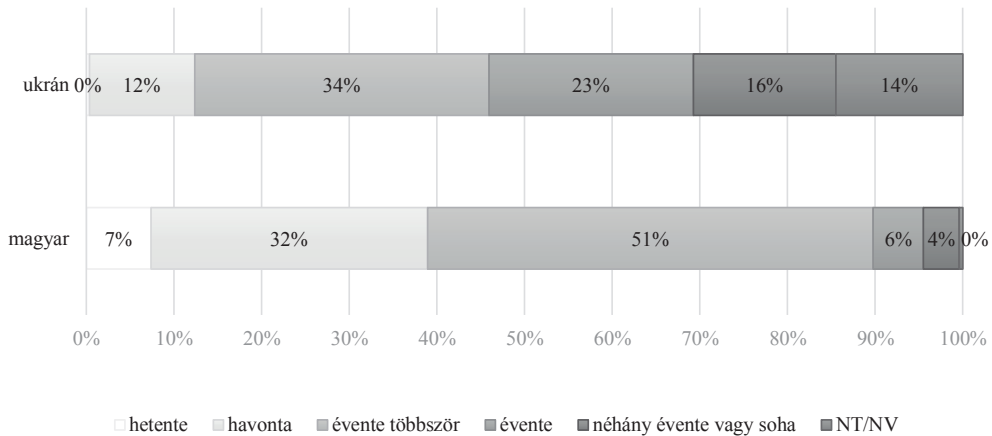
12. ábra: A külföldön élő családtag iskolai végzettsége

A külföldön élő, ott állásban levő hozzátartozók két nagy csoportra oszthatók: 40%-uk iskolai végzettségének megfelelő munkát végez, 35%-uk pedig olyat, amelyhez alacsonyabb iskolai végzettség is elegendő lenne. Meglehetősen alacsony, alig 10% azoknak az aránya, akik olyan munkát végeznek, amelyhez tovább kell képezniük magukat. A magyar és az ukrán mintát különválasztva nem találunk szignifikáns különbségeket ebben a tekintetben. A magyarok között valamivel alacsonyabb azoknak az aránya, akiknek munkájához nem lenne szükség jelenlegi képzettségi szintjükre, míg az ukránok körében magasabb volt azok aránya, akik nem tudtak válaszolni erre a kérdésre.

A külföldön élő hozzátartozók többsége, 56%-a, anyagilag támogatja a család itthon maradt tagjait, míg közel 26% nem ad és nem kap támogatást. Rendkívül alacsony azoknak az aránya (9%), akiket az Ukrajnában élő családtagok támogatnak. A magyar és az ukrán minta közötti fő különbséget az jelenti, hogy a magyar válaszadók között 13% mondta azt, hogy a család támogatja anyagilag a külföldön élő rokont, míg az ukrán mintában ez az arány csupán 5%. Ennek magyarázata lehet, hogy a magyarok köréből többen számoltak be olyan családtagról, akik külföldön tanulnak.

A külföldön élő hozzátartozók hazalátogatási szokásai közül a legjellemzőbb, hogy évente többször (42%), havonta (21%) vagy évente (15%) mennek haza Ukrajnába. A magyar és az ukrán mintában itt szignifikáns különbségek figyelhetők meg: a magyarok több mint egyharmada (32%) havonta hazalátogat, míg az ukrán válaszadók hozzátartozói között ez az arány csupán 12%. Ellenben utóbbiak 23%-a csak évente, sőt, 16%-uk csak

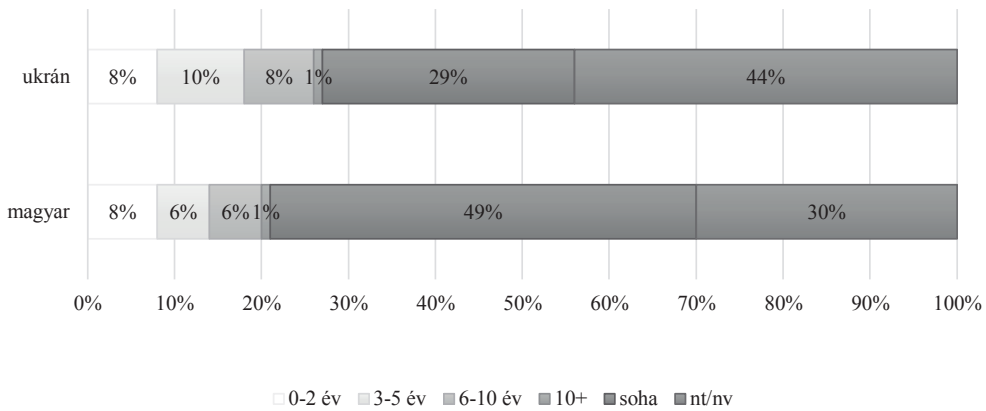
néhány évente vagy soha nem látogat haza, míg a magyar válaszadók hozzátartozóinál csak 6%-ot, illetve 4%-ot tesznek ki ezek a kategóriák. Összességében tehát elmondható, hogy a magyarok külföldön élő hozzátartozói szignifikánsan többször látogatnak haza Ukrajnába, mint az ukrán válaszadók hozzátartozói.

13. ábra: Külföldön élő családtagok hazalátogatási gyakorisága kitöltés nyelve szerint

A jelenségnek feltehetően az lehet az oka, hogy a külföldön élő magyarok jóval magasabb arányban költöznek Magyarországra, vagyis a fizikai távolság megengedi a gyakori látogatást. Ezt támasztja alá az adatok lakóhely szerinti vizsgálata, amiből kiderül, hogy a határmenti járásokban élő hozzátartozók gyakrabban látogatnak haza.

Arra a kérdésre, hogy a külföldön élő hozzátartozók hány év múlva fognak visszatérni Kárpátjára, a legjellemzőbb válasz (39%) a soha volt. Nagyon magas, 37%-os még azoknak az aránya, aki nem tudtak vagy nem akartak erre a kérdésre válaszolni. Azon válaszok közül, amelyek konkrét évet tartalmaztak, a leggyakoribb említések (4–4%-kal) a kettő, az öt és a tíz év voltak. A magyar és az ukrán minta között szignifikáns különbség mutatkozott, a magyarok közel fele (49%) szerint hozzátartozójuk soha nem tér vissza Kárpátjára, míg az ukrán válaszadók között ez az arány csupán 29%. A nem válaszolóknál azonban megfordul az arány, a magyarok 29%-a nem válaszolt a kérdésre, az ukránoknál ez a szám 44% volt. Feltételezhető tehát, hogy az ukránok bizonytalanabbak a külföldön élő hozzátartozójuk hazatérését illetően, míg a magyarok határozottabban gondolják úgy, hogy az illető rokonuk nem fog hazatérni.

14. ábra: Külföldön élő családtag várható hazaköltözése a kitöltés nyelve szerint

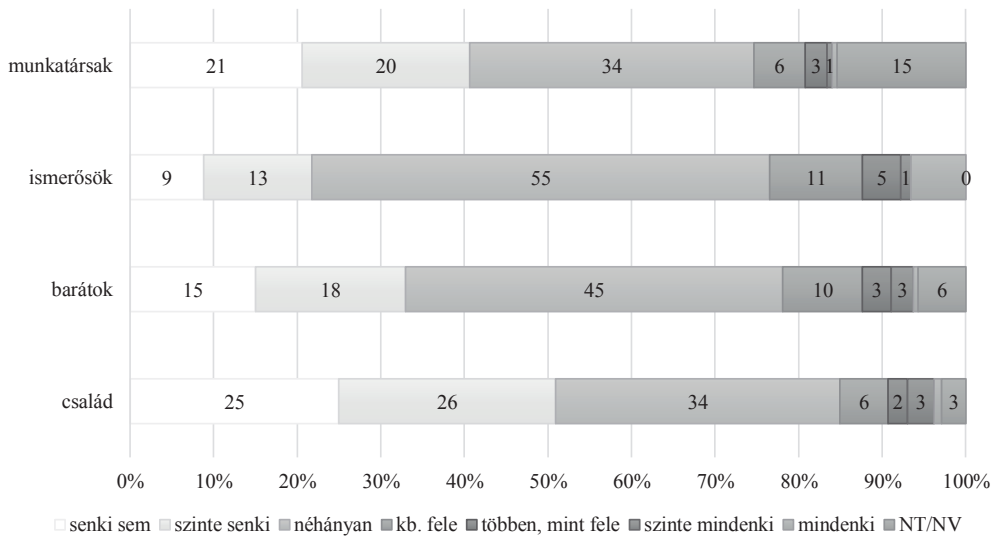
A társas környezet migrációs potenciáljának becslése

Az elvándorlással foglalkozó kérdések utolsó blokkja arra fókuszált, hogy a válaszadó hogyan érzékeli környezetje migrációs potenciálját. A teljes mintában a megkérdezettek közel kétharmada (63%) úgy nyilatkozott, hogy szűk családjában senki, vagy szinte senki nem tervezi a külföldre költözést. Az ukrán mintához viszonyítva (69%) a magyar mintában alacsonyabb azoknak az aránya (51%), akik szerint családtagjaik közül senki vagy szinte senki sem fog külföldre távozni a közeljövőben. Ennek megfelelően a magyarok közel fele (46%) szerint a szűk családból fognak külföldre költözni a közeljövőben, az ukránoknak azonban alig negyede (27%) gondolta így.

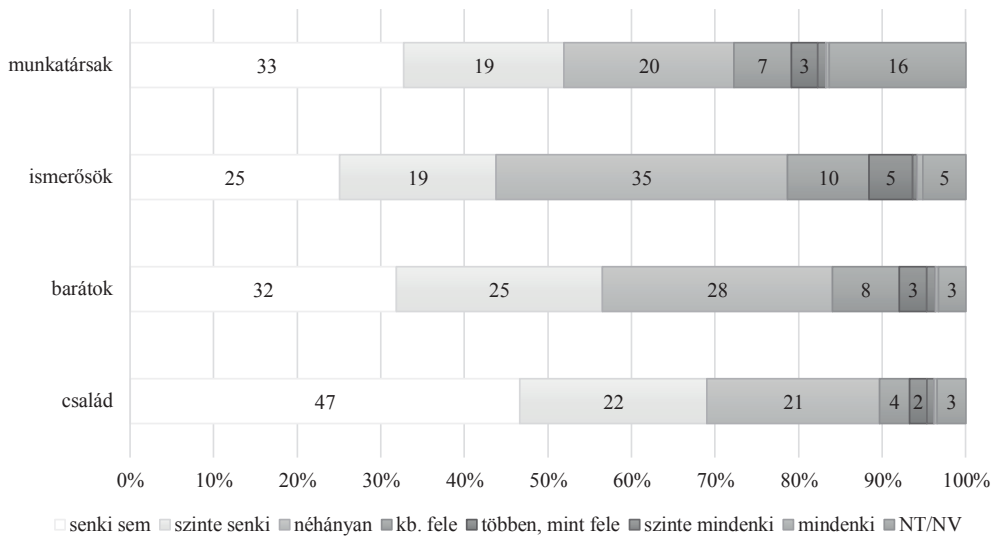
A közeli barátok tekintetében átlagosan a válaszadók fele (49%) mondta azt, hogy senki vagy szinte senki nem tervezi a külföldre költözést, az ukránokkal összehasonlítva (57%) itt is szignifikánsan alacsonyabb azoknak a magyaroknak az aránya (33%), akik szerint egyetlen barátjuk sem emigrál. Ellenben a magyarok 61%-a azt válaszolta, hogy legalább néhány közeli barátjuk tervezi a külföldre költözést, míg az ukrán válaszadóknak csak a 40%-a nyilatkozott így.

A külföldre költözést tervező ismerősökre vonatkozó kérdésre a megkérdezettek 58%-a azt válaszolta, hogy legalább néhányan tervezik ezt. A fenti trendek itt is tetten érhetők, a magyarok közül lényegesen többen (72%) mondták ezt, mint az ukránok közül (51%). A magyar mintában csak 22% válaszolta azt, hogy az ismerősei közül senki vagy szinte senki nem tervezi a külföldre költözést, az ukrán mintában ez az arány 44%.

A külföldre költözést tervező munkatársak tekintetében a válaszadók fele (48%) mondta, hogy senkiről vagy szinte senkiről nem gondolja ezt. Az ukránokkal összevetve (32%) a magyarok közül itt is lényegesen többen (44%) mondták, hogy néhány munkatársuk fontolgatja a gondolatot. A magyar mintában pedig alacsonyabb azoknak az aránya (41%), akik szerint egyetlen munkatársuk sem tervezi az emigrálást, mint az ukrán mintában (52%).

15. ábra: A társas környezet migrációjának beclése a magyar mintában

16. ábra: A társas környezet migrációjának beclése az ukrán mintában

A migrációs potenciál megítélése különbözik bizonyos demográfiai változók mentén. Ahogy a személyes elvándorlási terveket, úgy a környezet megítélését is a kor és az iskolai végzettség befolyásolja leginkább. A fiatalabb korcsoportok felé haladva a migrációs potenciált erősebbnek ítélik a megkérdezettek, vagyis kisebb arányban gondolják úgy a válaszadók, hogy senki nem fog elköltözni, és magasabbra becsülik a mobilak arányát. Hasonló összefüggéseket tapasztalunk az iskolai végzettség mentén. A magasabb iskolai végzettségűek ítélik inkább mobilisnak környezetüket, míg a legfeljebb szakiskolai végzettséggel rendelkezők nem tapasztalják ugyanezt.

Összefoglalás

Elemzésünk a 2016-ban lefolytatott TANDEM kutatás migrációra vonatkozó eredményeit foglalja össze. A kétnyelvű kérdőív – többek között – a kárpátaljai magyarok és ukránok belső és határokon átívelő mobilitásával foglalkozott. A jelen tanulmány keretei egy leíró, összehasonlító elemzés kialakítását tették lehetővé, amelyre az ország egészét jellemző migrációs trendek bemutatását követően került sor. A módszertani korlátok – nemzeti migrációs statisztikák hiánya – nem tette lehetővé ugyan, hogy Ukrajna egészével hasonlítsuk össze saját adatainkat, módunkban állt ugyanakkor tematikusan végighaladni azokon a kérdéseken, amelyek a térség migrációs mintázatahoz kapcsolódóan relevanciával bírnak.

Az eredmények alapján a belső területi mobilitás mértékében nemenként találunk jelentős különbségeket, míg mintázatában az eltérés nemzeti alapú. Az első összefüggés alapján elmondhatjuk, hogy a nők jelentősen kisebb arányban vállalnak munkát lakóhelyüktől távol, a második alapján pedig arra következtethetünk, hogy az ukránokhoz képest a magyar munkavállalókat inkább jellemzi, hogy lakóhelyükhöz közel keresnek munkalehetőségeket. A távoli ukrán munkavállalók többletét kiegyensúlyozza a magyar munkavállalók határokon átívelő mozgása.

A két nemzetiség eredményei jelentősen eltértek a határátkelés gyakoriságában. A magyarok jóval gyakrabban lépik át az országhatárt, míg külföldi tartózkodásuk ideje általában rövidebb. Az anyaországhoz kötődő rokonok kapcsolat mellett (mint a határátkelés domináns motivációja) hozzájárulhat a magyar közösség határhoz közeli elhelyezkedése is. Erre utal, hogy az ukrán almintában a határmenti járásokban élők körében magasabb volt a határátlépés gyakorisága.

A határátkelés esetében a magyarok körében egyértelműen dominált Magyarország, mint célország, de a munkavállalási céllal történő utazás esetén többen említették még Csehországot. Az ukrán mintában a régió országai összességében megelőzik ugyan

Magyarországot, de – a munkavállalás kivételével – a legtöbb esetben még mindig Magyarország áll a meglátogatott országok élén.

A válaszadók demográfiai jellemzői hasonlóak mindkét almintában, mind a megvalósult, mind a tervezett utazások kérdésében. A kor és az iskolai végzettség azok a változók, amelyek mentén a legnagyobb különbségeket tapasztaljuk: a fiatal, iskolázott válaszadók lépik át az országhatárt legnagyobb arányban.

A külföldi letelepedés kérdésében a magyarok valamivel többen jelezték, hogy fontolgatják ezt a lehetőséget, viszont mindkét mintáról elmondható, hogy konkrét tervekkel nagyon kevesen rendelkeznek. A magyarok esetében az elvándorlás elsődleges okai személyesebbek, míg az ukránok körében legerősebb motivációnak a munkalehetőségek hiánya tekinthető.

A mintában szereplő személyek közel egyharmadának él családtagja külföldön, a magyarok esetében ez az arány jóval magasabb. A külföldön élő hozzátartozók többsége munkavállalási céllal távozott. A tanulási céllal külföldön tartózkodók aránya a kárpátaljai mintában elenyésző. Elsődleges célországként Magyarország jelenik meg, azon ukránok között is, akiknek másik országban élő családtagja van, közel egyharmad jelezte, hogy az adott személy Magyarországon él. A magyarok között ez az arány háromnegyed.

A családtagok várható hazaköltözése terén megállapítható, hogy a magyarok több mint fele szerint hozzátartozójuk soha nem tér már haza, míg az ukrán válaszadóknak csupán negyede vélekedett így.

A környezet migrációs potenciáljára adott válaszokból kiderül, hogy a magyarok közül kevesebben vélekednek úgy, hogy senki vagy szinte senki nem hagyja el Kárpátalját, mint az ukránok körében. Megállapítható továbbá, hogy a fiatalabb korosztályból és a magasabb iskolai végzettségűek közül a migrációs potenciált erősebbnek ítélik a válaszadók.